

Brudesølv på Amagermuseet

Af Jens Christian Moesgaard¹

På det flade Amager – øen i Øresund umiddelbart sydøst for København – hæver Amagermuseet i Store Magleby sig som et kulturelt fyrtårn. I to gamle gårde kan man følge øens historie – særligt den hollandske befolkningsgruppe, der slog sig ned her som bønder, tilkaldt af Christian II (1513-1523). Speciel interesse tiltrækker museets samling af lokale dragter sig. I numismatisk henseende påkalder den traditionelle brudedragt sig særlig opmærksomhed, idet den blandt andet omfatter et halssmykke med påmonterede mønter. Halskæden var en del af det såkaldte brudesølv, der derudover bestod i et hovedtøj og to spiralringe.

På Amagermuseets halskæde sidder tre mønter foran på brystet og tre bagpå på ryggen (fig. 1-2)². I begge tilfælde er midterste mønt større end de to andre. Mønterne er fastgjort med en påloddet ring og en S-agraf. Foran i midten sidder en norsk Karl XIV Johan ½ speciedaler/60 skilling 1821 møntmestermærke IGP (fig. 3). Den ses fra bagsiden med våbenskjoldet med den norske løve. Til venstre er der en dansk Frederik VI "offermark" 1808 med mærke MF, der ses fra bagsiden med indskrift i løvkrans (type Hede 6). Til højre ses en norsk Christian VI 24 skilling 1743, mærke TL, der fremviser forsídens kronede kongemonogram (type Hede 4C). Mønterne hænger i tre sammenkoblede kæder, således at den midterste mønt befinder sig under det store spænde, der sad i kravetøjet, og de to andre på hver side af dette.

På ryggen er der kun én kæde, og den største mønt hang nederst lige over forklædebåndet. I midten sidder en 2/3 thaler/24 mariengroschen 1797 fra Karl Wilhelm Ferdinand af Braunschweig-Wolfenbüttel (1780-1806) (type Schön 1984, s. 185, nr. 373; Welter 1971-78, bd. 1, s. 469, nr. 2910). Den ses fra bagsiden med værdiangivelse i flere linjer.

Figur 1

Figur 1: Udsnit af Amagermuseets brudedragt, set forfra, med møntkæderne.

Figur 2: Udsnit af Amagermuseets brudedragt, set fra ryggen, med møntkæden.

Figur 3: Norsk ½ speciedaler 1821 på Amagermuseets brudedragt.

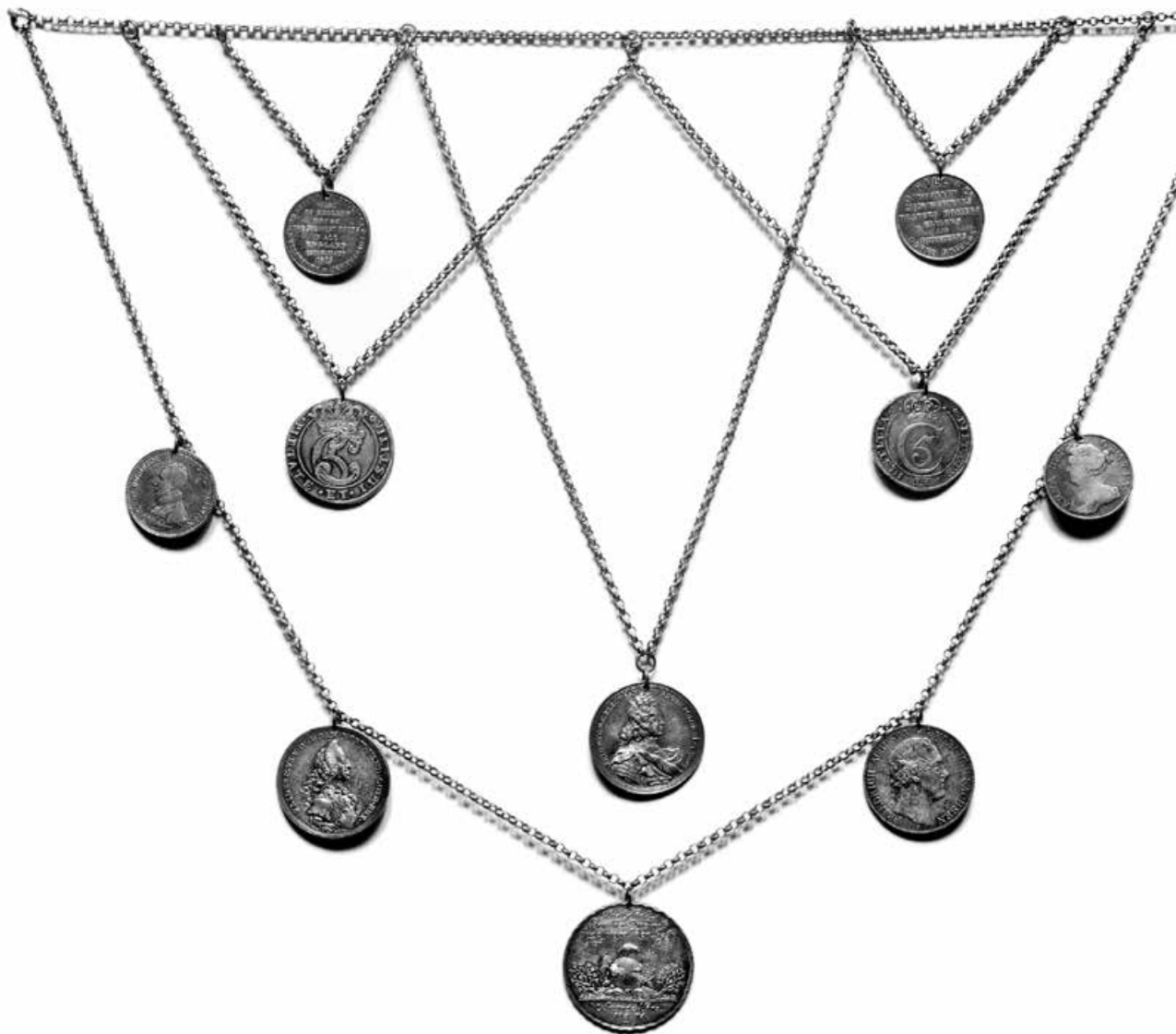
Foto: Kaspar Tjalve, Amagermuseet.

Figur 3

Figur 2

Til venstre sidder en norsk Frederik V 24 skilling 1764, mærke TL (type Hede 2B), der fremviser bagsidens norske løve. Til højre er der en dansk Frederik V 24 skilling 1762, mærke HSK (type Hede 35B). Også her er det bagsiden med dens våbenskjold, der er synligt. Mønterne dækker således en periode på omkring 80 år fra 1743 til 1821. Hvis smykket er lavet på én gang må det være gjort efter 1821. Men der kan have forekommet udskiftning af mønter. I så fald kan kæden være en del ældre.

Nationalmuseet er ligeledes i besiddelse af et brudesølv (fig. 4). Halskæden³ bærer 10 medaljer og mønter, hvoraf de ældste er fra 1600-tallet og den yngste er en saksisk 2-daler fra 1853. Den opbevarede tidligere i Store Magleby præstegård, men overgik i 1858 til graver P. V. Schmidt. Den korte tid mellem sidste mønt 1853 og afståelsen af sølvet i 1858 tyder indirekte på, at smykket er ældre, og der er kommet nyere mønter løbende. I 1897 solgte graveren brudesølvet til museet. Denne kæde er mere prangende end Amagermuseets. Dels er der flere mønter, dels er

Figur 4: Kæde fra Store Magleby brudesølv, Nationalmuseet.

Foto: Nationalmuseet (neg. 13.630).

mønterne og medaljerne større og tungere, og endeligt er ophængt og kæderne mere sofistikeret.

Der findes også et brudesølv i kirken i Tårnby, Amagers danske sogn (i modsætning til Store Magleby, der var det hollandske sogn). Det kom bort fra kirken, da Amagerdragterne begyndte at gå af mode – det blev benyttet sidste gang i 1889 – men købtes tilbage af Etatsråd Holmblad, der skænkede det til kirken, og fra 1928 var det i brug igen. Kæden bærer 7 mønter og medaljer (fig. 5)⁴. Et fjerde sæt findes i privat eje⁵.

Takket være blandt andet Birte Hjorth, Dirch Jansen og Lisbeth Møllers værk om Amagerdragterne fra 1996 er brugen af brudesølvet velkendt⁶. Skikken dukker op i kilderne i 1700-tallet, men kan sagtens gå endnu længere tilbage. I april 1743 bad Danske Kancelli embedsmændene i amterne, godserne og stifterne om indberetninger angående de lokale økonomiske, topografiske og kulturelle forhold⁷. I indberetningen fra Københavns amt, dateret 10. maj 1745⁸ omtales blandt meget andet brudedragten i Hollænderbyen (Store Magleby).

Kæden beskrives således: "en stor forgyldt Sølvkiæde ziret om Halsen, som falder udi adskillige Afdelinger ned til Skjorteknebet (d.e. Bæltstedet), besat med adskillige store, forgyldte Medailler"⁹. Allerede på daværende tidspunkt var der således medaljer – og mønter? – involveret i udsmykningen.

Ifølge privilegierne fra 1521 og 1547 havde hollænderne i Store Magleby et udbredt juridisk og kulturelt selvstyre, der blandt andet indebar retten til egen præst. I 1735 blev det imidlertid bestemt, at sognet ligeledes skulle have en dansk præst til betjening af den dansk-sprogede del af menigheden, det vil hovedsagligt sige befolkningen i Dragør. Brudesølvet beroede hos den hollandsk/tyske præst i Store Magleby, som lejede det ud til brudene. Medlemmerne af den danske menighed fandt det dyrt – efter sigende tog den hollandske pastor Schmitto (1757-1833) 3-4 rigsdaler i leje i 1790'erne. På opfordring anskaffede den danske pastor Endorph sig i 1793 et sæt, som han lejede ud og brugte fortjenesten på skolebøger til de fattige børn i Dragør. Schmitto klagede over den uvelkomne konkurrence, men amtmanden gav Endorph ret¹⁰.

Der var som nævnt stadigt et sæt på præstegården i Store Magleby indtil 1858. Herefter gik det som nævnt oven for over til graveren,

Fig. 5. Kæde fra Tårnby brudesølv, Tårnby Kirke.

Foto: Elna Mygdal, Nationalmuseet, 1918 (neg. 6299).

1 Jeg vil gerne takke Lisbeth Møller og nyligt afdøde Dirch Jansen (Amager Museumsforening), Naomi Hainau Pinholt (tidligere Amagermuseet), Søren Mentz og Kaspar Tjalve (Amagermuseet), Annette Vaström og Mona Rasmussen (Nationalmuseet) for hjælp og kommentarer.

2 Mygdal 1930-1932, s. 14 & fig. 18, pl. II; Hjorth, Jansen & Møller 1996, s. 43-44, 87. Objekt nummer A002Ab. Accessioneret før cirka 1928.

3 Inventarnummer F78a - 227/1897.

4 Mygdal 1930-1932, s. 131-132 & fig. 109; Danmarks Kirker, s. 292 & fig. 19.

5 Hjorth, Jansen og Møller 1996, s. 44.

6 Hjorth, Jansen og Møller 1996, s. 43-44, 84-89.

7 Uldall 1917, s. 101-102.

8 Uldall 1918, s. 42, note 1.

9 Uldall 1918, s. 50.

10 Landsarkivet for Sjælland, Københavns amt, breve fra schouten 1794, 28/12 1793 og 7/1 1794. Tak til Lisbeth Møller og Dirch Jansen for denne reference.

Fig. 6. Julius Exner (1825-1910),
"Figurstudie af kvinde i brudedragt",
1862, Amagermuseet.
Foto: Amagermuseet.

der ifølge registreringen på Nationalmuseet lejede det ud for 10 kr. I 1800-tallet udlejede en "kone i byen" – måske jordmoderen? – ligeledes brudesølv¹¹. Overleveringen siger, at den sidste brud i traditionel dragt i Store Magleby blev gift i 1892 – hun hed Agth Peter Bacher (1865-1935). Det var nok ikke et tilfælde, at hun blev viet til den lokalhistorisk interesserede Dirch Jansen (1855-1936) – allerede på det tidspunkt var skikken på retur¹².

Den fine brudedragt har tiltrukket sig opmærksomhed i kunsten. Theodor Jensens maleri fra 1848 "Portræt af bruden Marchen Chriles Jansdatter, Amager" har tilhørt kong Frederik VII og kan ses på Nationalmuseet¹³. Dragten ses også på to malerier af den lokale maler Julius Exner (1825-1910). Hans maleri "Figurstudie af kvinde i brudedragt" fra 1862 kan beundres på Amagermuseet (fig. 6)¹⁴. På "Bruden pyntes. Scene fra Hollænderbyen på Amager" fra 1891 sidder bruden på en stol og ser i et spejl, mens udstyret arrangeres¹⁵. Også fotografer fandt den værd at afbilde i slutningen af 1800-tallet – således er en Tårnbybrud med brudesølv motiv på et foto af fotograferne Hansen og Weller, København¹⁶. Museumsinspektør ved Nationalmuseet Elna

Mygdal (1868-1940) har illustreret sit værk om Amagerdragter med egne tegninger, heriblandt en forestillende brude dragten med halskæden med mønterne¹⁷.

En helt særlig interesse samler sig om Amagermuseets samling af dukker i brudeøj, hvor flere bærer brudesølv i miniformat. Der hænges i flere tilfælde rigtige mønter i halskæden, men for at størrelsen skal passe, er det småmønter og ikke store sølv mønter eller medaljer, som på de rigtige kæder.

Amagermuseet. Objekt nummer A0363.

Accessioneret før cirka 1928

Fire mønter på forsiden af dukken, ingen på bagsiden (fig. 7). Kæde påsyet kjolen. Mønterne har påloddet simpel ring og er fastgjort til kæden med simpel ring. Mønterne er fra venstre til højre: (a) dansk 2 skilling 1836IFF, set fra forsiden, varmbule på bagsiden; (b) dansk 1 øre Christian IX, ætset, fortinnet (?), set fra forsiden; (c) hollandsk 10 cents 1901, set fra bagsiden, på hovedet; (d) svensk 1/2 specie 1853, set fra bagsiden. Yngste mønt er således 1901.

Fig. 7. Kæde med 4 mønter på dukke, Amagermuseet A0363.

Fig. 8. Dukke med påsyet Nürnberg efterligning af tyrkisk mønt, Amagermuseet A0365.

Foto: Kaspar Tjalve, Amagermuseet.

Amagermuseet. Objekt nummer A0365.

Accessioneret før cirka 1928

To Nürnberg-eftertiligninger i messing af tyrkiske guldmønter (fig. 8). Gennemborede og direkte påsyede dragten foran midtfor og til venstre. Den venstre er faldet af. Der har sikkert oprindeligt været en tredje til højre.

Amagermuseet. Objekt nummer A0388.

Accessioneret før cirka 1928

Syv mønter hele vejen rundt på kæde hængt om halsen (fig. 9-10). Mønterne har påloddet simpel ring og er fastgjort til kæden med sim-

11 Hjorth, Jansen og Møller 1996, s. 44, 87.

12 Ssts., s. 44; Jansen 1917, s. 42.

13 Rum 226, nr. 3; inventarnummer H. 316.

14 Objekt nummer A3594.

15 Nordjyllands Kunstmuseum, inv. NK 56, købt 1891; gengivet på forsiden af Månedssbladet *Glemmer du* nr. 4, april 2005 fra Tårnby Kommunebiblioteker – Lokalhistorisk Samling.

16 Mygdal 1930-1932, fig. 109.

17 Mygdal 1930-1932, pl. II.

Fig. 9. Dukke, Amagermuseet A0388.

Foto: Kaspar Tjalve, Amagermuseet.

pel ring. (a) tysk 1-mark 1875F, set fra bagsiden; (b) dansk 4 skilling 1869, set fra forsiden; (c) dansk 16-skilling 1842, set fra bagsiden; (d) svensk 1/8 specie 1832, meget slidt, set fra bagsiden (fig. 11); (e) dansk 16-skilling 1857VS, flot eksemplar, set fra bagsiden; (f) engelsk shilling 1852, lidt slidt, set fra forsiden; (g) svensk 25 øre 1857, set fra bagsiden. Yngste mønt er således 1875. Disse mønter er lidt større end på de andre dukker. Der er flere udenlandske mønter, der ikke har været i omløb i Danmark.

Fig. 10. Kæde med mønter på dukke, Amagermuseet A0388.

Fig. 11. Slidt svensk 1/8 specie 1832 på dukke, Amagermuseet A0388.

Foto: Kaspar Tjalve, Amagermuseet.

Amagermuseet. Objekt nummer A0923.

Accessioneret før cirka 1928.

Ni Nürnberg-eftertiligninger i messing af tyrkiske guldmonter (fig. 12-13). Gennemborede og direkte påsyede dragten foran. Forsølvet eller fortinnet.

Amagermuseet. Objekt nummer A6788

Seks mønter på forsiden, ingen på bagsiden. Zig-zag-kæde påsyet kjolen. Mønterne har påloddet simpel ring og er fastgjort til kæden med simpel ring. Alle mønter ses fra forsiden. Mønterne er fra venstre til højre: (a) svensk 10 öre 1858 (eller 1859?) ST; (b) dansk 10 øre 1899VBP; (c) svensk 10 öre 1857 (?); (d) dansk 10 øre 1882, slebet ned, indgraveret "Dagmar"; (e) dansk 10 øre 1891CS; (f) svensk 10 öre 1858 (?). Yngste mønt er således 1899. Det er påfaldende, at halvdelen af mønterne er en homogen gruppe af gamle svenske 10-ører.

Der er ligeledes en dukke, der forestiller en fastelavnsbrud med to tyske messing-spillemærker¹⁸.

At dømme efter mønterne, må dukkerne generelt være fra sent 1800-tal eller tidligt 1900-tal, altså en periode, hvor den traditionelle dragt var på retur. Der er en del ældre og udenlandske mønter iblandt, som ikke har været i almindeligt omløb, så de er sikkert udvalgt blandt de mønter, man kunne have liggende fra rejser eller fra arv.

Slutteligt skal det nævnes, at mønter i halskæder langt fra kun kendes fra den amagerkanske brudedragt. Her skal blot nævnes et par eksempler,

¹⁸ Amagermuseet, ikke udstillet. Angående fastelavnsdragten, Hjorth, Jansen og Møller 1996, s. 138-141.

Fig. 12. Påsyede Nürnberg-efteligninger af tyrkiske mønter på dukke, Amagermuseet A0923.

Fig. 13. Nærbilleder af påsyningen af Nürnberg-efteligninger af tyrkiske mønter på dukke, Amagermuseet A0923.

Fig. 14. Kæde med mønter på dukke, Amagermuseet A6788.

Fig. 15. Nærbillede af kæde med mønter på dukke, Amagermuseet A6788.

Foto: Kaspar Tjalve, Amagermuseet.

der ikke gør krav på at være udtømmende, endsige repræsentative. I vikingetiden kendes kæder med mønter på brystet fra kvindegrave¹⁹. Også norske brudedragter er omfattet af dette fænomen. De er dokumenteret af statuerne i Nordmandsdalen i parken på Fredensborg Slot i Nordsjælland, anlagt 1764-1784. Blandt de 70 sandstensfigurer i naturligstørrelse af norske og færøske bønder og fiskere bærer brudene fra Vinje og Fana denne type smykker, som også er dokumenterede i Norsk Folkemuseums samlinger²⁰. Her i bladet er fænomenet ligeledes tidligere blevet berørt i form af det smukke skånske møntsmykke i Nationalmuseet²¹.

På Amagermuseet kan man også se en pengerelateret genstand, der i modsætning til de øvrige har med brudgommen at gøre. Det er den såkaldte brudgomspung med fint dekoration i syninger af flet-testing. Den bærer initialer tilhørende Cornelius Corneliusen og årstallet Anno 1764. Det var en traditionel kærestegave til den udvalgte mand²².

Litteratur

Audy, Florent, "Møntsmykker i vikingetiden i lyset af gravfundene i Birka", *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2011, s. 91-96

Audy, Florent, *Suspended Value. Using Coins as Pendants in Viking-Age Scandinavia (c. AD 800-1140)*, Stockholm, 2018.

Danmarks Kirker, Københavns amt, bind 1, København, 1944

Hede, Holger, *Danmarks og Norges mønter*, 3. udgave, København, 1978.

Hjorth, Birte, Dirch Jansen og Lisbeth Møller, *Amagerdragterne – deres historie og brug*, Dragør, 1996.

Jansen, Dirch, "Et Amagerbryllup omkring 1840", *Aarvog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt*, 1917, s. 41-45.

Moesgaard, Jens Christian, "Folkelig modstand mod svenskevældet i Skåne i 1700-tallet?", *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2009, s. 113-115.

Mygdal, Elna, *Amagerdragter. Vævninger og Syninger*, 2 bind, København 1930-1932.

Noss, Aagot, "Nordmandsdalen og draktene", *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, red. Mette Skougaard, København 2004, s. 126-163.

Schön, Gerhard, *Deutsche Münzkatalog. 18. Jahrhundert*, München 1984.

Uldall, Kai C., "Tilstanden i Københavns Amt ved Aar 1740", *Aarvog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt*, 1917, p. 100-134 & 1918, s. 42-95.

Welter, Gerhard, *Die Münzen der Welfen seit Heinrich dem Löwen*, 3 bind, Braunschweig 1971-1978.

19 Audy 2018. Se også på dansk Audy 2011.

20 Noss 2004, s. 127-129, 134-135, 144-147.

21 Moesgaard 2009.

22 Objekt nummer A0040. Hjorth, Jansen og Møller 1996, s. 132, foto og tekst.

Unionsmøde i Reykjavik er udsat, til der foreligger en nærmere afklaring på situationen omkring covid-19